

A négy befejezésnek a különböző osztályok szerinti megoszlását a következő táblázat szemlélteti:

	A	B	C	D
nem autoriter V. osztály	18	4	7	1
autoriter V. osztály	10	13	3	2
középiskolások	17	6	5	1
összesen	45	23	15	4

Tehát a gyermekek legnagyobb része az első megoldást választotta. Az osztályok szerinti eltérések azt mutatják, hogy a valósághoz való progresszív visszatérés a nem autoriter osztályban a legjelentősebb. A hagyományos tanár–diák viszony felborítása legkevésbé az autoriter elemi iskolai osztályokban jelenik meg, a gyermekek még a fantázia szintjén sem fordulnak szembe vele. A hangsúly itt a büntetésre, a negatív szankciókra tevődik. A tanár elleni fantáziaszinten megjelenő lázadás aránya a középiskolai osztályban a legmagasabb.

A verset befejező szövegek elemzése során a szerző még egy fontos jellemzőt talált. Szemben a hagyományos helyzetben írt dolgozatok unalmas monotoníájával, itt megjelenik a stílusesszók használata, gyakorivá válnak az értékelő és affektív színezetet kifejező jelzők, a szöveg személyessé válik.

A kétfajta helyzetben írt dolgozatok közti különbség végső elemzésben a tanulói *konformitás* jólmert jelenségére utal. Valójában Suzanne *Mollo* könyvének értelmezési keretét ez a fogalom adja. A szerző megpróbál olyan értelmezést adni a konformitás fogalmának, amely legjobban számot vet a hagyományos iskolában uralkodó kommunikációs viszonyokkal. E kommunikációs viszonyokra utal a könyv címe.

Halász Gábor

MOSSE JÖRGENSEN: UN LYCÉE AUX LYCÉENS. LE LYCÉE EXPÉRIMENTAL D'OSLO

Traduit et adapté du norvégien par Th. Patfoort, E. Rogeau et M. Massart.
Párizs, 1975. Les Éditions du Cerf, 237 oldal

Folyóiratunk lapjain ismertettünk már olyan könyveket, amelyeknek szerzője azt fejtegette: milyen legyen, milyen ne legyen az iskola. Most egy olyan norvég eredetű kiadvány jutott el hozzánk, amely a feladatnak nemcsak az elméletét adja, hanem gyakorlati végrehajtásának kísérletét is bemutatja. Franciaországban jelent meg, francia nyelven, szerzője Mosse *Jørgensen*, a Kísérleti Gimnázium igazgatónöje.

Az iskolát azzal a meggyőződéssel alapította néhány lelkes ember – a maga elhatározásából, állami megbízás nélkül –, hogy a hagyományos közületi iskola nem tudja betölteni emberformáló szerepét, sőt a tanulók egy részét neurotikussá teszi. Az alapításkor csak a saját gondolataikra támaszkodhattak, példákra nem. Az angliai Summerhillben folyó hasonló kísérletet nem vehették mintának, mert ott kisebb gyerekekkel foglalkoztak, a Kísérleti Gimnázium diákjai pedig 16–19 évesek.

A nevelést két alapelve építették. Egyik a *demokrácia*. Az iskola személyi tényezői között megmarad a határvonal, a struktúrát a hagyományos négy kategória alkotja: tanulók, tanárok, adminisztráció, technikai dolgozók; ötödiknek számítható a szülők közössége. Mind az öt egyenlő joggal vesz részt a közgyűlésen és a választott tanácsokban. A közgyűlés az iskola legfőbb belső hatósága, minden tőle függ, még az igazgatót is leválthatja. A parlamentáris rendszertől abban tér el,

hogy nem abszolút érvényű a többségi döntés, mindig tekintettel kell lenni a kisebbségre is. (Az alapítók egy része *tanuló* volt!)

A másik alapelv a *szabadság*. Nem kötelező a megjelenés az órákon. De nem kötelező a távozás az iskolából a tanítás után, este tízig bárki benn maradhat. Tulajdonképpen semmi sem kötelező. A tanulóknak meg kell adni a teljes biztonságot. A tanár csak a tanuló hozzájárulásával vagy legalábbis jelenlétében tárgyalhat a szülővel. Meg kell itt jegyeznünk, hogy a norvég középiskola a mi mércénk szerint igen liberális (a tanulók keresztnéven szólítják és *tegezik* a tanárt); a Kísérleti Gimnázium ezt az oktatási szervezetet ítélte tekintélyelvűnek, neurotizálónak, ezt akarta túlszárnyalni demokrácia és szabadság tekintetében.

A könyv bevezető fejezetei az alapítás történetét és az első két hónap eseményeit mondják el. A két hónap során egyre halmozódtak a pedagógiai nehézségek, végül katasztrofálissá duzzadtak. Éppen ekkor jelent meg a városi hatóság, hogy alapos ellenőrzést végezzen. Itt megszakad az előadás kronológikus rendje. A továbbiakban az iskola pedagógiai eszméiről, eredményeiről és kudarcairól olvasunk, tulajdonképpen keveset, de sokféleképpen variálva. Így a Kísérleti Gimnázium sorsáról és értelméről kevesebbet tudunk meg, mint szeretnénk. Még az is homályban marad, hogy a legveszélyesebb pillanatban kezdődött ellenőrzés hogyan végződött, miért nem zárták be az iskolát. A bajok enyhültek, a nehézségek csökkentek, de hogy miért, azt alig-alig lehet a könyvből kiolvasni.

A szerző szerint az iskola fennmaradását a bizalom biztosította. Teljes volt a bizalom tanár és tanuló között, de a tanári testületen belül is – ez mindent áthidalta, minden bajt elsimitott.

Elértek néhány figyelemre érdemes *részleteredményt*. Időnként vagy egy-egy feladat kedvéért a tanulók olyan erőfeszítésre vállalkoztak, amelyre hivatalos iskolában nem kerülhetett volna sor. Általában viszont nem lehetett az iskola ifjúságát komoly feladatokra összefogni – hiszen végtére mindenki azt csinálta, amit akart. A szerző szerint az első érettségi vizsgákon humán tárgyakból közepes volt az eredmény, a természettudományi tárgyakból szánalmas. A recezens szerényen megkérdezi, bár csak a saját nevében: akkor hát mi a Kísérleti Gimnázium társadalmi értéke – hiszen a tanulók munkáját nem tette termelékenyebbé, nem egyengetett számukra járhatóbb utat a tudáshoz.

Kétségtelenül volt a bajokban szerepe az iskola kételtűségének is. Kötelezte az állami tanterv az érettségi szabályzat. A várostól kapott pénzt, bár ez inkább csak támogatás volt, mint fenntartás. Folytak módszertani kísérletek, számos fakultatív tárgyat vezettek be, külső előadókat hívtak meg, de az oktatás gerincét a hivatalos tananyag adta. A szerző szükségesnek tartja, hogy a kísérleti iskolák függetlenek legyenek az államtól, akkor el lehetne törölni a vizsgákat, tesztek, kötelező tárgyakat, és a tanulók teljes biztonságban érezhetnék magukat. De, tehetnének hozzá, a tanügyigazgatástól független lehet az iskola, a világtól nem. A Kísérleti Gimnáziumból nem zártak ki senkit, semmilyen vétségért, a rendőrség azonban öt tanulót letartóztatott, mert kábítószert találtak náluk.

Az igazgatónő az iskola legnagyobb sikerének tartja, hogy *a tanulók jól érezték magukat*. Ez azonban az órákra nem vonatkozik; a diákok egy része a folyosón lődörgött, a társalgóban szórakozott, s a tanítás időnként megbénult, mert senki nem jelent meg az órán. A jó közérzetet egyáltalán nem befolyásolta, hogy az iskola múlt századi, gyarlón felszerelt épületben működött; a szerző szerint a középiskolások nem igénylik a korszerű környezetet. Viszont a „jó közérzetet” valószínűleg zavarta az, hogy a nagy szabadság következtében a tanulók elmagányosodtak. Ők maguk panasztaláltak. Meghökkenő lélektani hátrány még a hagyományos iskolával szemben is!

Az iskola tanári kara elutasítja a marxizmusnak mind az általános, mind a pedagógiai elveit, de nagy tisztelettel viseltetik *Makarenko* iránt. Javasolják a tanulóknak az aktív ellenzéki politizálást, de szerintük a kapitalista rendszerben is lehet szabad, demokratikus iskolát teremteni – csak követni kell az ő példájukat. (A hetvenes évek közepén már több ilyen kísérleti iskola működött Skandináviában.)

Egy-két kérdésben meglepően szigorú elveket vall ez a testület. A tanulmányok sikeréért a tanuló felelős, a tanár csak általánosságban. A diákok végezzenek fizikai munkát az iskolán kívül, az élet sűrűjében. Ebből kevés valósult meg, hiszen a Kísérleti Gimnázium egészen más körülmények között dolgozik, mint *Makarenko* kommunája.

Ha bizalmatlanul nézzük is ezt a kísérletet, egyet-mást tanulhatunk belőle. A nevelés fontosságát és individualizálását, egyénre-szabottságát, a tanuló felelősségét a tudás megszerzésében, a sokrétű kapcsolatot az iskolán kívüli társadalommal. Vonzó a hagyományos tekintélyi elv tagadása, ennek

helyére azonban nálunk nem a tanuló és tanár mechanikusan intézményesített egyenjogúságának kell kerülnie, hanem a tanuló emberi megbecsülésének. Nagyon rokonszenves a tanárok szabadsága az oktatásban. Fő ellenvetésünk, hogy a leírt körülmények között az iskola nem vállalhat felelősséget a tanuló további sorsáért. Mi történik, ha a Kiséleti Gimnázium valamelyik diákja orvos akar lenni? Az ilyen középiskolában nem szokik hozzá az orvosi tanulmányok kívánta feszített munkához, intellektuális színhez, külső-belső szigorhoz – valószínűleg elvérik az egyetemen. *Mosse Jørgensen* szerint *szabad és szorongás nélküli embereket kell nevelni, nem az egyetemre előkészíteni*. De mi joga akadályozza meg a gimnázium, hogy növendéke orvos legyen?

A könyvhöz egy francia szakember, Gérard *Mendel* írt előszót. Ez harcos, politikus, egyértelmű forradalmi elveket vall, s az új nevelés céljainak elérését a kapitalista rend lerombolásától várja.

Bán Ervin